

Syntyvyyden laskun tuplaefekti alueelliseen kehitykseen

Janne Antikainen

Tilastokeskus julkaisee vuosittain koko maan väestöennusteen ja perinteisesti kolmen vuoden välein myös alueellisen väestöennusteen. Nykyistä edellinen alueellinen väestöennuste julkistettiin 2015. Marraskuussa 2018 julkaistiin koko maan väestöennuste, mutta alueellista ennustetta lykättiin vuodella syksyyn 2019. Syyksi ilmoitettiin vuoden 2017 lopullisten muuttoliiketilastojen viivästyminen (Tilastokeskus 2018). Muuttoliiketilastoissa oli ilmeisesti huolestuttavia epävarmuuksia. Lopulta tilastokeskus julkisti tuoreimman alueittaisen väestöennusteen 30.9.2019.

Ajanjaksoon 2015–2018 ajoittuu kiihtyvä muuttoliike kohti suuria kaupunkikeja, erittäin suuri syntyvyyden lasku sekä kasvava kuolleisuus, joka on myös tuonut haasteellisuutta laskentaan. Syntyvyydessä tapahtuneet muutokset selittävät merkittävästi eroja eri ennusteissa. Vaikka elinajanodote on Suomessa edelleen hieman kasvanut, on kasvava kuolleisuus väestön ikääntymisen johdosta keskeinen väestönkehitykseen tulevaisuudessa vaikuttava tekijä. Vuonna 2015 ennustettiin, että väestölisäys 2017–2040 on 5,9 prosenttia, mutta erityisesti syntyvyyden alenemisesta johtuen sen ennustetaan nyt olevan vain 1,6 prosenttia suurempi.

Väkiluvun kehitys on muuttujista tärkein kunnille ja alueille. Se on yksiselitteisin ja laajalle yleisölle ymmärrettävin mittari. Pitää kuitenkin muistaa, että se ei ole ainoa mittari. Väkiluvun kehitys ei itsessään kerro mitään esimerkiksi

alueiden ja ihmisten hyvinvoinnista. Silti väkiluku on kehittämisen kulmakivi. Suomen kaupungeista ainoastaan Helsinki laittoi resursseja kaupungin väestöennusteen laskemiseksi omin voimin. Muu Suomi ei tiennyt mihin suuntaan väkiluku kehittyi. Tuottaakseen luotettavaa tietoa aluesuunnittelun ja -kehittämisen tueksi MDI:n Rasmus Aro laski alueittaiset väestöennusteet vuoteen 2040 Helsingin tilauksesta (MDI 2019).

MDI:n alueellinen väestöennuste perustuu vuosien 2015–2018 väestötietoihin. Laskelmassa mallinnettiin hyvin ennakoitavissa olevat muutokset kuolleisuudessa, vaikeammin ennakoitavissa ollut nopeasti alentunut syntyvyys sekä ikäryhmittäin analysoitu suhteellinen muuttoalttius kuntien välisessä muuttoliikkeessä ja siirtolaisuudessa perustuen 48 muuttoalueeseen. Muuttoliikkeessä sekä syntyvytydessä on tapahtunut useamman vuoden jatkunut samansuuntainen trendimuutos, joka mielestämme oli riittävä peruste näiden vuosien valinnalle. Sekä tilastokeskuksen että MDI:n väestöennusteet ovat projektiolaskelmia, joissa lasketaan, mikä olisi alueen tuleva väestö, jos viime vuosien väestönkehitys jatkuisi samanlaisena. Yksittäisiä poikkeamavuosia ei laskelmissa tule ottaa huomioon. Tällainen oli esimerkiksi vuoden 2015 pakolaisaalto, joka on näkynyt maahanmuuttotilastoissa piikkinä vuonna 2016. Siksi sitä ei ole huomioitu myöskään MDI:n väestöennusteessa.

Väestöennuste osoittaa, että jopa perinteisesti kohtalaista muuttovoittoa nauttineissa maakuntakeskuksissa syntyvyyden romahdus johtaa tuplaefektiin. Ensinnäkin alueen oma luonnollinen väestölisäys on pienempi ja kuolleisuus yhä suurempi. Toisaalta niillä alueilla, joista maakuntakeskus on nauttinut muuttovoittoa, ovat 2030-luvulla muuttoalttiiden 15–24 vuotiaiden ikäryhmät yhä pienempiä, joten näiltä alueilta on odotettavissa yhä tyrehtyvempi virta muuttajia. Muuttoliikepumppu siis tyhjenee. Odottamaton tuplaefekti herättää keskustelua paitsi tulevasta yhteiskunnan kehityksestä myös suunnittelun ja tutkimuksen keinovalikoimasta vastata muutokseen.

Väestöluvut ohjaavat kuntien ja alueiden kehittämistä

Suomessa on erittäin luotettava ja laadukas tilastotuotanto. Ennakkoväkitilastojen nopeus on kiitettävällä tasolla, mutta väkilukujen luotettavuudessa on ollut huolta herättävää laatuheilahtelua. Lopullisten tietojen varmistumiseen menee liian pitkä aika.

Alueittaisten väestötietojen vääristyminen heijastuu moniin yhteiskuntapolitiikan osa-alueisiin maankäytön, asumisen ja liikenteen suunnittelusta aina tilojen ja palveluiden mitoittamiseen. Nämä heijastuvat kuntien ja alueiden investointeihin ja talouteen. Nopeita lukuja käytetään herkkänä barometrinä alueellisen kehityksen vireen tulkittamiseksi. Kuukausittaiset ennakkoväkilu-

vut pyörähtävät jokaisen läheisen kunnan johtoryhmässä. Vuosia vertaillaan toisiinsa ja päätellään, onko alueellisen kehityksen ja kasvun tukemiseksi tehty riittävästi toimenpiteitä ja onko erilaiset julkiset palvelut mitoitettu oikealla tavalla nyt ja tulevaisuudessa. Lopulta arvioidaan, miten tämä tulee heijastumaan kunnan talouteen. Julkisen talouden kiristytessä taloudellinen tasapainottelu tulee yhä voimallisemmin antamaan raamit tarkastelulle. Vaikka paikallisella tasolla on erinomaisen hyvä kenttätuntuma, ennakkoväkiluvut antavat varmuuden tilannekuvasta. Tilanne on samankaltainen, kun ihminen katsoo ulos ikkunasta: hän voi päätellä millainen säätyyppi ja, karkeasti ottaen, mikä lämpötila ulkona on, mutta väkilukujen ennakkotiedoilla saadaan vielä tarkka luku ja varmistus siitä millaisella varustuksella ulos pitää lähteä.

Tulevaisuuden ennustamisesta tämän päivän ennustamiseen Aluekehityksen ja -suunnittelun kannalta toinen erittäin olennainen seikka olisi tietää muutokset työllisyydessä, eli tarkemmat tiedot työvoimasta ja -paikoista. Näissä tiedoissa lopulliset tiedot valmistuvat kohtuuttoman hitaasti. Vuoden 2019 syksyllä käytössämme ovat vuoden 2016 lopulliset tiedot. Viimeaikaisten hallitusten keskeisimmät seurantamittarit liittyvät juuri työllisyystietojen seuraamiseen. Kansallisten tietojen lisäksi tarvitaan alueellista ja paikallista tietoa, jotta toimijat tietävät missä he itse ja kiinnostavimmat verrokkialueet menevät.

Tällä hetkellä tarvitaan jo *nowcastingia*, eli alueiden arvioita siitä missä tällä hetkellä mennään. Koska alueellisen tilannetiedon keräämisessä käytetään erilaisia metodeja ja lähteitä, eivät ne ole kovinkaan vertailukelpoisia keskenään. Kotikutoisessa tiedonkeräämisessä on sekä tahattoman että tarkoitushakuisen tiedon väärinkäytön riski. MDI:ssä on kehitetty työkalua, jolla laskea väestöennusteiden perusteella myös työllisen työvoiman ja työpaikkojen kehitystä. Työkalulla tehdään sekä arvio nykyhetkestä että tulevaisuusennuste lyhyellä (2–3 vuoden) ja pitkällä (noin 10 vuoden) aikavälillä. Työllisen työvoiman supistuminen on vielä nopeampaa kuin väestön supistuminen johtuen suurten ikäryhmien eläköitymisestä ja pienentyvistä nuorten ikäluokista. Näiden työkalujen toivotaan olevan käyttökelpoisia pohdittaessa alueellisia ja paikallisia työllisyystoimenpiteitä, joista tärkeimmäksi nousee kansainvälisen työperäisen maahanmuuton vauhdittaminen.

Luvut eivät saa olla itseään toteuttavia ennusteita

Kuten Tilastokeskus, niin myös MDI korostaa, että väestöennusteluvut ovat projektioita tulevaisuuteen. Laskelmat eivät siis ota huomioon toimenpiteitä, joilla pyritään vaikuttamaan väestökehitykseen. Ne eivät ole siis tuomionpäivän

toteutuvia ennustuksia, vaan herätys- ja hälytyssignaali niille, jotka haluavat erilaista kehitystä, kuin mitä käppyrät osoittavat. Valitettavasti myös allekirjoittanut on saanut todistaa läheltä sitä, että luvuista tulee itseään toteuttavia ennusteita, kun jotkut toimijat vetävät liian nopeita ja suorita johtopäätöksiä luvuista.

Muutokset väestökehityksessä heijastuvat sekä lähtö- että tulomuuttoalueisiin. Ensiarvoisen tärkeää olisi, että jyrkkää alueellista eriytymistä ei tapahdu. Ei alueiden välillä eikä alueiden sisällä. Alueellinen eriytyminen on polttoainetynnyri yhteiskunnallisen järjestyksen keskellä – pienikin kipinä saattaa räjäyttää sen silmille. Yhteiskuntamme koheesio on suurimpia yhteiskunnallisia saavutuksiamme, eikä vakavaa alueellista eriytymistä ole vielä tapahtunut. Väestöennusteen perusteella alueellisesta eriytymisestä on yhä selvempiä merkkejä. Karioidusti nuoret naiset lähtevät kouluttautumaan kaupunkeihin ja ikääntyvät miehet jäävät maaseudulle. Näiden ryhmien todellisuudet eivät saa eriytyä liiaksi, syrjään jääneiden vihalle ei saa rakentaa kasvualustaa.

Kirjoittaja on aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI:n luova johtaja ja hallituksen puheenjohtaja

LÄHTEET

Tilastokeskus (2018). Nuorten määrä uhkaa vähentyä huomattavasti syntyvyyden laskusta johtuen.

[viitattu 6.9.2019] <https://www.stat.fi/til/vaenn/2018/vaenn_2018_2018-11-16_tie_001_fi.html>

MDI (2019). Väestöennuste 2040. [viitattu 6.9.2019] <<http://www.mdi.fi/ennuste2040/>>